

DEL 32 AV SERIEN SOM STARTET 23. AUGUST 1996

Passive NS-med

Landssvikanordningen (av 15. desember 1944) satte straff for alle som hadde vært medlemmer av NS etter 8. april 1940. Det ble opp til Høyesterett å avgjøre endelig om bestemmelsen var i strid med grunnloven fordi den var gitt tilbakevirkende kraft. Med 7 mot 4 stemmer vedtok Høyesterett i august 1945 at så ikke var tilfelle. Når flertallet viste til at hvert medlemskap forut for landssvikanordningen måtte sies å være straffbart, var det under henvisning til straffelovens § 86 om bistand til fienden. Begrunnelsen var at NS som parti hadde støttet fienden, og at det enkelte medlem derfor var medansvarlig for partiets virksomhet. Uten medlemmer - intet parti.

Mindretallet mente at den indirekte bistand til fienden som passivt medlemskap kunne sies å utgjøre, hadde vært for ubetydelig til at den kunne rammes av en så alvorlig straffebestemmelse.

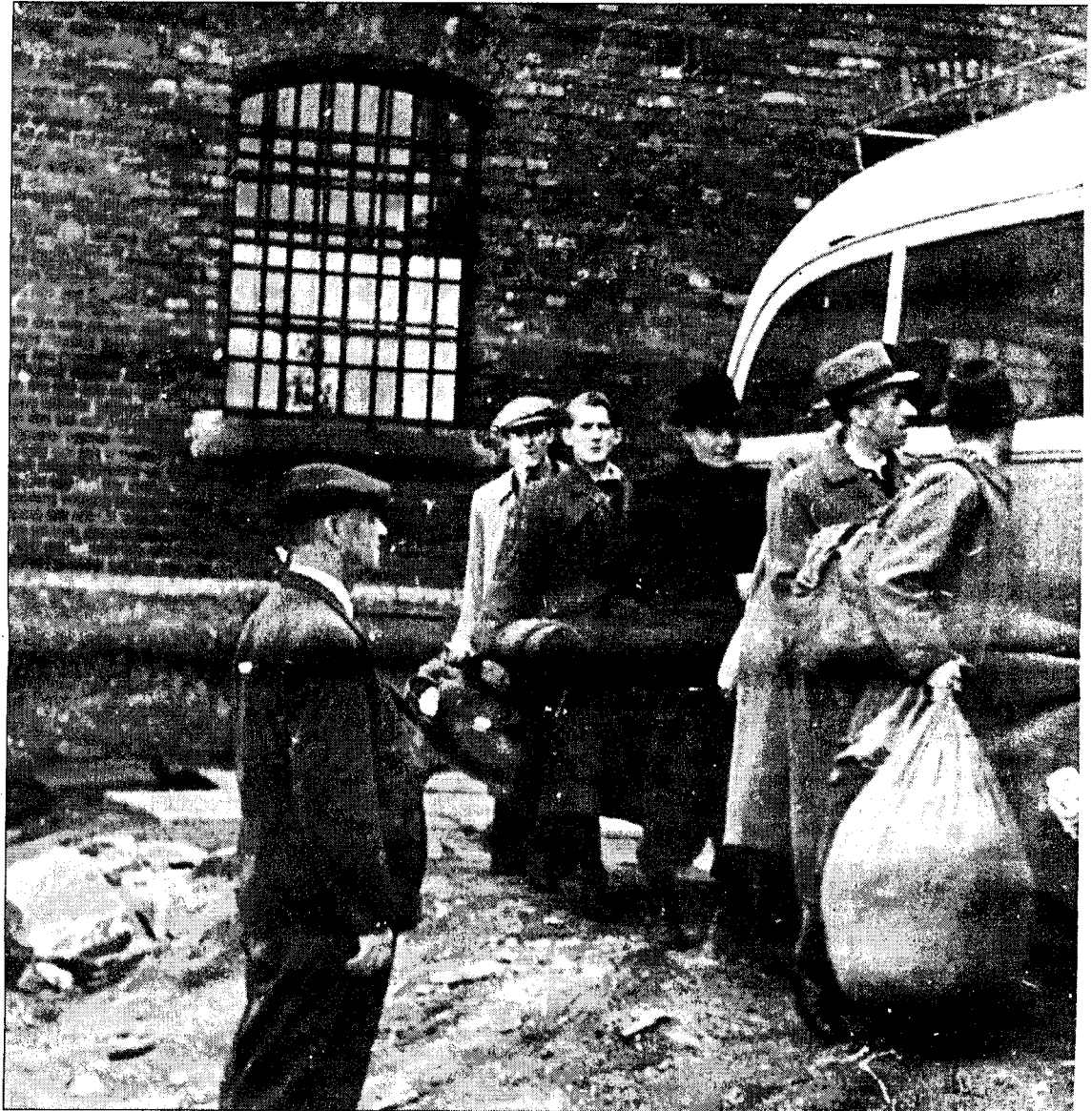
Mens § 86 gikk på bistand til fienden, rammet straffelovens § 98 det at NS mot folkets vilje og med støtte av okkupasjonsmakten, hadde søkt å erstatte demokratiet med førerstaten. Og når det gjaldt § 98, var det ingen dissens ved voteringen i Høyesterett. Her rammet bestemmelsen også de passive partimedlemmene fordi denne paragrafen satte straff for medvirkning.

26 654 personer ble trukket til ansvar for medlemskap i NS alene. De aller fleste av dem skrev under på forelegg utferdiget av påtalemyndigheten.

Anvendelsen av forelegg var gitt en fremtredende plass i det utkast til nye rettergangsregler som hjemmefrontjuristene hadde utarbeidet og sendt over til London i juni 1944. Utkastet ble godtatt av regjeringen og lagt til grunn for en anordning av 16. februar 1945, den såkalte rettergangsordningen. Den tok sikte på å forenkle og påskynde rettergangen i de 30 - 40 000 landssviksaker som man ventet ville bli reist etter krigen. I stedet ble antallet nærmere det tredobbelte!

Rettergangsordningen åpnet for en sterk utvidelse av adgangen til å få en sak avgjort ved vedtagelse av forelegg, samtidig som det ble foretatt en endring i straffeprosessloven slik at også frihetsstraff inntil et år kunne vedtas ved forelegg. 2612 personer underskrev således forelegg på ubetinget frihetsstraff i inntil et år. Om ordningen med forelegg for så lang frihetsstraff var i samsvar med grunnlovens § 96 om at ingen kan straffes uten etter dom, ble et omstridt spørsmål.

Når de fleste skrev under, må det ha vært for en gang for alle å bli ferdige med sin sak og for å kunne starte et nytt liv for seg og sine. De kunne ellers risikere å måtte vente i årevis før de kom for retten og eventuell soning ble aktuell. Det midlertidige livsgrunnlag som de måtte ha skaffet seg etter at de første gang hadde sittet inne, ville lett bli rykket bort om de igjen skulle i fengsel eller arbeidsleir. De hadde opplevet "frigjøringsrusen" i 1945 og det som fulgte i dets kjølvann, og de visste av rettsreferater i

Dommen er falt. (Foto utlånt av Ellen Nicolaysen)

avisene og av det som andre fortalte, at de uansett ville bli dømt.

Til det kom at en rettsak medførte publisitet. Et forelegg kom ikke engang i avisen.

Enkelte også her i distriktet var ifølge *Østlandets Blad* likevel ikke villige til å skrive under på at de med sitt passive medlemskap skulle ha gjort seg skyldige i landsforræderi.

Fra *Østlandets Blads* rettsreferater: Politimesteren i Follo hadde således forelagt en person en bot på kr. 20 000,- og en erstatning på kr. 30 000,-. Forelegget var imidlertid ikke blitt vedtatt, og saken kom opp for herredsretten.

Retten fant det bevist at vedkommende hadde vært medlem av NS, og at han hadde vært til stede på møter

§ 2.

Etter denne anordning kan straffes:

1. Den som etter 8 april 1940 har vært medlem eller søkt om eller samtykket i å bli medlem av:

- a) Nasjonal Samling eller organisasjon knyttet til den.
- b) Annen organisasjon som har virket i strid med noen bestemmelse i straffelovens kap. 8 eller 9 eller i krigsartiklene i den militære straffelov.

§ 3.

Forbrytelse mot § 2 straffes med fengsel eller tvangsarbeid inntil 3 år, bøter, tap av almen tillit (tillitstap), jfr. § 11, eller begrenset rettighetstap, jfr. § 12, eller med flere av disse straffer. Dessuten kan forbud mot å oppholde seg i bestemte områder (oppholdsforbud) fastsettes som tilleggsstraff, jfr. § 13.

Landssvikanordningens paragraf 2.1 og 3, første setning.

i herredstinget hvor det ble bevilget kr. 1500,- til Den norske legion og til Æreshjelpen til de frivillige. Likeledes hadde han vært til stede i et møte hvor alle frivillige i Waffen SS ble fritatt for skatt. Men retten fant det ikke bevist at han i de nevnte møter hadde deltatt aktivt i forhandlingene. Hans forhold hadde i det hele tatt vært slik at han ikke kunne dømmes for å ha gitt sin tilslutning til bevilgningene. Den omstendighet at han hadde unnlatt å protestere, anså retten ikke tilstrekkelig til å bringe forholdet inn under landssvikanordningen.

Vedkommende ble forsvådt å frifinne for disse punkter i tiltalen. Retten fant at medlemskapet i NS hadde vært av passiv art, og at han nå syntes sterkt å angre det han hadde gjort og innså at han hadde handlet galt.

lemmer

Mens de ventet på dommen. (Fotoløst av Ellen Nicolaysen)

hjelpsomhet og gavmildhet. Han ble av alle karakterisert som et godt og snilt menneske, hvis eneste feil var at han hadde meldt seg inn i NS og dermed skadet seg selv mest.

Han ble ilagt en bot på kr. 50 000, foruten 10 års rettighetstap for å ha vært medlem av NS.

Den største bot og det største erstatningskrav fikk et ektepar som hadde vært passive medlemmer av NS frem til frigjøringen.

De ble av retten ilagt en samlet bot og erstatning på kr. 200 000, eller 2,6 millioner kroner etter dagens kroneverdi. Det skulle koste å forråde sitt land!

En NS-kvinne slapp billig fra det. Hun hadde vært medlem av NS fra

1943 til frigjøringen og hadde nektet å vedta et forelegg.

Retten fant det bevist at hun var helt passiv i sitt medlemskap, hadde ikke deltatt på møter og hadde heller ikke betalt noen konfiger. Hun var uten enhver politisk erklæring og meldte seg inn i NS utelukkende fordi hennes mann først hadde gjort det.

Hun ble frifunnet for å betale bot, men dømt til rettighetstap for 10 år.

Enda lettere slapp en mann fra det. Han hadde ikke vært medlem av NS, men var av politiet ilagt et forelegg på kr. 1500, for utvist dårlig nasjonal holdning under okkupasjonen. Han hadde nektet å vedta forelegget, og saken kom etter krav fra politiet opp for Follo herredsrett.

Det ble ført en mengde vitner, 21 i alt.

Mange ga vedkommende attest som god nordmann. Flere hadde således vært sammen med ham under krigen, hvor det på tross av krigens svingninger og Konesansen.

Aktor innholdt på sin side at vedkommende var sett sammen med to berusede tyskere, hadde vinket til et tysk transporttog, abonnert på NS-avisen *Fritt Folk* et halvt års tid og i det hele tatt vist en unasjonal holdning.

Aktors påstand om en bot på kr. 1500, ble ikke fulgt av herredsretten. "Unasjonal holdning" var ikke straffbar hverken etter straffelov eller landsvikanordning. Han ble derfor frifunnet og i stedet for bot tilkjent en erstatning av statskassen på kr. 100,.

Boten ble derfor nedsatt til kr. 10 000, og erstatningen til kr. 15 000,.-. Han ble i tillegg idømt begrenset rettighetstap.

Et annet NS-medlem hadde nektet å vedta en samlet bot og erstatning på kr. 70 000,.- og saken kom opp for herredsretten.

Ved fastsettelsen av straffen ble foruten vedkommendes økonomiske forhold i skjerpene retning tatt hensyn til at han, som tidligere hadde deltatt i det politiske liv som herredsstyremedlem i flere perioder, hadde opprettholdt sitt medlemskap i NS selv etter at han hadde fått øynene opp for en rekke av partiets overgrep.

I formildende retning la retten vekt på at vedkommende ikke hadde hatt

til hensikt å gagne tyskerne. Som medlem av det NS-oppnevnte herredstinget søkte han, etter det som var opplyst, på alle måter å fremme sin bygds interesser. Hovedårsaken til at han meldte seg inn i NS og opprettholdt medlemskapet, var partiets løfter om å gjenreise landets forsvar. Han hadde i alle år vært en ivrig og aktiv forsvarsvenn og var dypt skuffet over forsvarsforfall i mellomkrigsårene.

Han slapp i herredsretten med kr. 30 000, i stedet for de forelagte kr. 70 000,.-.

Neste mann for Follo herredsrett var en "varaordfører". En rekke vitner ble avhørt. De var helt samstemmige i sine uttalelser og ga vedkommende de beste skussmål for

Hjemlengsel. Laget av professor Wilhelm Rasmussen ved juletid 1945 på Ilebu. Professor Adolf Hoel til høyre, fiolinisten Jim Johannessen til venstre. (Utløst av Bjørn Østring)